

Magyar kalandozások a Nyugat szemével

Maximilian Georg Kellner:

Die Ungarneinfälle im Bild der Quellen bis 1150. Von der „Gens destenda“ zur „Gens ad fidem conversa“. Studia Hungarica 46. Schriften des Ungarischen Instituts München. München, 1997. 225 old.

A szerző bevezetőjében megállapítja, hogy máig, azaz a lechfeldi csata után több mint egy évezreddel a nyugati tudományos és népszerűsítő művekben, de a lexikonokban és iskolai tankönyvekben is egy olyan kép tükröződik, miszerint a magyarok vérell írták be magukat Európa történelemkönyvébe. A magyarok mint templomok és kolostorok kíméletlen pusztítói, férfiak, asszonyok és gyerekek lelkiismeretlen gyilkosai, arany-, ezüsttárgyak és drágakövek kapzsi rablói mutatkoznak. Ezután a szerző felteszi a kérdést: ez a kép mennyiben felel meg a valóságnak? Hogyan értelmezték a kortársak a magyar kalandozásokat? Milyen okok vezettek e szörnyű víziók kialakulásához?

Ezekre a kérdésekre a források gondos elemzése, az cseményektől való időbeli távolságának, illetve a különböző korszakok szellemi-kulturális hatásainak vizsgálata adhat kielégítő választ. Ezért a kötet szerzője először a forrásokat veszi sorra, kronológiai sorrendben:

I. fejezet: (10-61. o.)

1. *A 900 előtti források* között Theophanest és annak latin fordítását Anastasius bibliothecariust, az Annales Bertinianit és a Carmina Mutinensiat tárgyalja.

2. *900-955 (Lechfeld)* között Regino műve, az évkönyvek (Annales Corbeicnsis, Alamannici, Reichenau és Sankt Gallen), valamint Polypiticum Virdunense és Miracula Sancti Wigberti kerül bemutatásra.

3. *955-től Szent István haláláig (1038)* címet viselő fejezet időszakának forrásai a magyar kalandozások cseményeit már nem kortárs beszámolókból merítik. A magyar fenyegetés megszűnése után a kalandozás

irodalmának növekedése figyelhető meg, amelyet nem lehet csak I. Ottó kezdeményezésének tekinteni. Az aktuális veszély elmúltával a középkori szerzőknek mód nyílt az élmények nyugodt feldolgozására, melynek során egyes elemek különös hangsúlyt kaptak, míg mások kiestek, illetve a szerzők művészi hajlamaik bemutatására törekedtek. Ebben a fejezetben a következő források szerepelnek: Vita sancti Deicoli, veronai Rather levele, Liudprand, Flodoard, Hrotsvith, Widukind, magdeburgi Adalbert (Regino folytatója), kölni Ruotger, Radonius, Gerhard, Folcuin művei, Vita sanctae Wibrodac, János velencei pap és merseburgi Thietmar munkái. A források kapcsán a szerző két fontos megjegyzést tesz. A magyarok a korszak más idegen hódítóival, azaz a szaracénokkal és vikingekkel együtt többé-kevésbé azonos elbírálás alá esnek. A magyar kalandozásokat az egyházi szerzők általában Isten büntetésének tekintik az elkövetett bűnök miatt.

4. *A 11. század közepétől freisingi Ottóig* című fejezet elején Kellner leszögezi, hogy ekkor már a magyar kalandozás szemtanúi sincsenek életben, így a korszak szerzői a megmaradt írott forrásokat használhatták fel. Emellett még egy alapvető változás állott be, mégpedig az, hogy a magyarok felvették a kereszténységet, és ezzel a latin Európa részévé lettek. E két tényező elsősorban a hagiographikus irodalomban hozott alapvető változást. A magyarság pogány múltját – amelynek megtestesülése a nyugati szerzők számára nyilvánvalóan a kalandozások voltak – szembeállították a keresztény jellel, ezért az elmúlt időket a valóságnál is sötétebb színekkel ábrázolták. A kalandozó magyarokról tehát a 12. századra kialakult az a jellemző kép, amelyet a mai népszerűsítő irodalomban is megtalálunk. Ebben a fejezetben Ekkhard, Wipo, brémai Ádám, hersfeldi Lampert és freisingi Ottó műveinek bemutatása található.

A források ismertetésekor többnyire a latin szövegeket idézi a szerző, de a legújabb

német nyelvű szakirodalom is megtalálható az egyes auktorokkal kapcsolatban. Sőt néhány filológiai megjegyzések is helyet kapnak. Mindjárt a legelső forrás (Theophanes és latin fordítása) bemutatásánál nyilvánvalóvá válik, hogy a kötet szerzője – mint maga is bevallja – a magyar nyelvű szakirodalmat nem ismeri, de még csak magyarul tudó szakemberrel sem konzultált, hiszen a korszakkal foglalkozó alapmunkákban 750-es évekbeli magyar szerepléssel kapcsolatban ez a forrás nem szerepel. Kellner egy Moór Elemér¹ cikkre hivatkozik, ugyanakkor az általa idézett Moravcsik művet, a Byzantinoturcica-t nem olvasta el alaposan, hiszen ott egyértelműen az olvasható, hogy a turk népnév alatt Theophanes nem a magyarokat, hanem a kazárokat értette.² Így tehát egy magyar kalandozó hadjáratnak nehezen lehet minősíteni a turk nevű nép 755-ös támadását a Kaspi kapu ellen. Más kérdés, hogy a korai magyar történettel kapcsolatban felvethető, hogy ebben az időben a Kaukázusban lehettek a magyarok. Ugyanis a muszlim források 757 táján egy szavárd nevű népet jeleznek a Kur folyó közelében.³ Ehhez még hozzátehetjük, hogy Marván arab hadvezér, majd később kalifa 737-ben a Volga vidékéről egy szakáliba nevezetű népesség közül 20 ezer családot a Kaukázusba költöztetett.⁴ Ezen szakáliba név alatt nyilvánvalóan nem szávokat, hanem valamilyen finnugor nyelvű népességet kell értenünk, mivel a Volga középső folyásánál ekkor még szláv népesség nem élt. A szakirodalomban tehát egy ilyen feltevés már megfogalmazódott, azonban Theophanes adata önmagában erre nem ad alapot.

A következő forrás, az Annales Bertiniani 862-es adatával kapcsolatban Ungvári Jenőnek jelent meg cikke, amelyben meg-

kérdőjelezte, hogy a szövegben előforduló Ungri alatt kalandozó magyarok érthetők-e.⁵ Ez a cikk azonban már Kellner könyvének publikálása után jelent meg, ezért csupán kiegészítésképpen említem.

A kronológiai források bemutatásával, illetve a magyar kalandozásokhoz való viszonyulásuk felvázolásával a szerző teljesítette az általa kitűzött célt. Ezután két lehetsége kínálkozott: az első, hogy historiográfiát ír, de akkor folytatni kellett volna a források, illetve a modern feldolgozások magyar kalandozasképének bemutatását. Erre azonban nem vállalkozott abból kiindulva, hogy a kép alapvetően már a 12. századra kialakult, s azóta jelentős változásra vonatkozásban nincs. A másik lehetőség – amit a szerző is választott – részleteiben elcmezni a forrásokat abból a célból, hogy elválasztható legyen egymástól a valóságtartam és az irodalmi hagyományok, a toposzok, a mítoszok és az előítéletek. Ehhez a vizsgálathoz azonban nem elég csupán a latin nyelvű forrásokra jellemző toposzok vizsgálata, hanem szükség van a magyar s azon keresztül a steppei háttér alapos ismeretére is. Míg a nyugati háttér bemutatása – ha nem is minden tekintetben – megbízható, addig a magyar, illetve nomád vonatkozások ismerete és feldolgozottsága hiányos. Ez a megközelítés ugyanis megköveteli a magyar kalandozások nem latin (muszlim, görög) forrásainak bevonását is legalább alapfokon, ami sajnálatos módon elmaradt.

A második fejezetben a magyarok etnogenezisének és őshazájának kérdését tárgyalja a szerző (63-90 o.): kik is tulajdonképpen a magyarok és honnan jöttek. Erre az antik mitológia és a Biblia alapján keresztek a választ. Az elnevezés önmagában is meghatározó jellegű. A különböző elnevezések közül először azokat veszi sorra, amelyek a magyarokra mások neveit használja. Mindjárt az elején azonban nem ártott volna tisztázni, hogy a magyarok önelnevezése, valamint a nyugati források, majd a mai nyugati nyelvek névhasználata, amelyek az *ungri* formára megy vissza, nem esik egybe.

¹ Moór, E.: Die Benennungen der Ungarn in den Quellen des IX. und XI. Jahrhunderts: UAJb 30. 1958. 191-229.

² Moravcsik, Gy.: Byzantinoturcica. I-II. Berlin, 1983³. I, 534, II, 321.

³ Czeglédy K.: A kangarok (besenyők) a VI. századi szír forrásokban. Magyar őstörténeti tanulmányok. Budapest, 1985. 276. 115. jz.

⁴ Zimonyi, I.: The Origins of the Volga Bulgars. Szeged, 1990. 70.

⁵ Ungváry, J.: ...qui Ungri vocantur. Magyar Nyelv, 1997. 441-446.

Ezután Kellner idézi a magyarokra vonatkozó hun és avar népn neveket, majd a szakirodalommal egybehangzóan megállapítja, hogy ezek mögött a mindegyik steppei népre alkalmazott nomád képzet toposza mellett a szállásterület egybeesése is áll. A latin források *turci* nevei nyilvánvalóan bizánci hatást tükröznek. Emellett a magyarokra vonatkozóan előfordul még az Agarení alak, ami nyilván a bibliai Hágár nevéből származik, és az ungri elírása lehetett. Ezenfelül szóba jön még a szaracénok, umbriaiak, pannoniaiak és pártusok nevének alkalmazása is a magyarokra. Külön fejezetben foglalkozik az „Ungarn” elnevezéssel, amelyről megállapítja, hogy az onogur népnévre mehet vissza, de Silagi tanulmányára hivatkozva ezt kétségesnek tartja. Kellner nem ismeri Róna-Tas András 1988-ban német nyelven megjelent tanulmányát, amelyben többek között a magyarok idegen elnevezéseit tárgyalja.⁶

A magyarokra alkalmazott elvont elnevezéseket is összegyűjtötte a szerző; az első csoportba azokat a vonatkozásokat, ahol a magyarokat az állatvilágba tartozónak tekintették, akiket brémai Ádám szerint meg kell szelídíteni. A másik nagy csoport a keresztény közösséggel szemben a magyarok pogányságát említi ki. Ilyen a *pagani*, *gens nefandissima*, *ethnici* kifejezések. Ennek a kategóriának a másik változatában az is kifejezésre jut, hogy ezeknek a pogányoknak a hadjáratai valójában az Isten büntetésének megtestesülése. Ezek közé sorolja a következő adatokat: *flagellum Domini*, *pestis antiqua*, *gens ferocissima*, *gens belli asperissima*, *gens crudelissima*. A szerző a továbbiakban nem foglalkozik azzal, hogy ezen absztrakt elnevezések mögött milyen népfelfogás húzódik, jóllehet éppen a német történetírásban indult el a vita a középkori nép fogalmi tisztázása érdekében, és ebben a témakörben

jelentős új eredmények születtek, amelyeket fel lehetett volna használni. Elég, ha csak Beumann cikkére,⁷ illetve Szűcs Jenő⁸ idevágó kutatásaira utalunk.

A második részben a magyarok eredetének kérdése kerül tárgyalásra. A szerző meglehetősen merészen a magyar őstörténet-kutatásnak a nehézségeit részben politikai okokkal magyarázza, azaz azzal, hogy a szocialista korszakban nem voltak megfelelőek a körülmények. Az ilyen sommás ítéletekkel azonban jobban kellene vigyázni, hiszen mint az irodalomjegyzékből kiderül, a szerző még az idegen nyelven megjelent magyarországi irodalom legnagyobb részét sem ismeri, nem is beszélve a magyarul megjelent tanulmányokról.

A középkori latin szerzőknél a Bibliára és az antik hagyományokra visszamenően a magyarok Góg és Magóg leszármazottai, akik északon Szkítiában laktak, és így lett Szkítia a magyarok őshazája először Reginónál. Az antik hagyományból czenkívül két földrajzi név tűnik még fel: Maeotis, amely Azov-tenger neve, és Rifci hegyek, amelyet az Urál hegységgel lehet azonosítani. Ezek után pedig Kellner Hérodotosz *jürka* népét Marquart nyomán azonosnak véli Pomponius Mela Turcae és ifjabb Plinius Tyrcae adatával, majd ezzel a magyar őshaza kérdését megoldottnak tekinti. A magyarság kialakulásának és korai történetének helyszíneit a fent említett helyekkel kapcsolatba lehet hozni, de annak semmi köze nincs a tudományos megközelítéshez, hiszen a középkori szerzők és a modern történettudomány módszerei nem azonosak. Sajnos itt is megállapítható, hogy a szerző nem ismeri a vonatkozó szakirodalmat, így Fodor István németül is olvasható összefoglalását sem a

⁶ Róna-Tas, A.: Ethnogenese und Staatsgründung. Die türkische Komponente in der Ethnogenese des Ungartums: Studien zur Ethnogenese. Band 2. Rheinisch-Westfälische Akademie der Wissenschaften. Abhandlung 78. Op-laden, 1988. 107-142; magyarul összefoglalva: Róna-Tas A.: A honfoglaló magyar nép. Budapest, 1996. 209-242.

⁷ Beumann, H.: Die Bedeutung des Kaisertums für die Entstehung der deutschen Nation im Spiegel der Bezeichnungen von Reich und Herrscher. Aspekte der Nationalbildung im Mittelalter. Hrsg. v. H. Beumann und W. Schröder. Sigmaringen, 1978. 317-365.

⁸ Szűcs J.: A magyar nemzeti tudat kialakulása. Szerkesztette Zimonyi István. Budapest, 1997. 373-380.

magyar őstörténetről.⁹ A kézirat lezárásakor ugyanakkor még nem állhatott rendelkezésre Kristó Gyula angol nyelvű összefoglalása.¹⁰

A *Maeotistól Pannóniáig* című részben a latin forrásokra, valamint Vajay Szabolcs, Györffy György és Eggers műveire alapozva megbízható összefoglalás olvasható a 9. század második felének nyugati kalandozásairól és a honfoglalásról. Végezetül a Kárpát-medencei magyarság szállásterületéről a nyugatiak geográfiai képét mutatja be a szerző, amelyről megállapítja, hogy abban az antik Pannónia tradíciót alkalmazták, és a valóságos földrajzi ismeretek csak a 11. századi német támadások nyomán kerültek a forrásokba.

A harmadik fejezet az etnográfiai jellegű tudósításokat tartalmazza (91-95 o.). A magyarok életmódjára vonatkozóan elsősorban Reginora alapozva tipikus nomád kép bontakozik ki. A társadalmi szerkezet vizsgálata csak a magyar vezérek forrásokban előforduló terminusaira (rex, dux) korlátozódik.

A negyedik fejezet, *A magyar kalandozások katonai aspektusa* címen a legrészletesebb (97-173 o.), mivel a forrásokban ez központi helyet foglal el. A magyar kalandozások céljával kapcsolatban Kellner megállapítja, hogy a kalandozó magyarokat a zsákmányszerzés vezette, szemben a normanokkal és szaracénokkal, akik a hódítás kapcsán területek leigázására is törekedtek. A magyar támadások elsősorban kolostorok és templomok ellen irányultak, ahonnan arany, ezüst és más kincseket zsákmányoltak. A nemesfém tárgyak mellett fontos bevételi forrás volt a védelmi pénz, amelyet béke fejében fizetettek ki. Egy harmadik lehetőségként kínálkozott a foglyok kiváltásáért követelhető váltságdíj. Az elfogott emberek egy részét a Kárpát-medencébe hurcolták, ahol szolgaként alkalmazták őket. Összefoglalásként Kellner megállapítja, hogy a magyarok mint a hunok és avarok, tehát a nomádok által-

ban a zsákmányért indítottak háborút, ami a latin Európa számára felfoghatatlan és értelmetlen volt, hiszen a nyugati gondolkodásban azért folytattak harcot, hogy egy népet alá vessenek és annak területét a sajátjukhoz csatolják. Így aztán a magyarok az igazi militarizmus megtestesítői lesznek, amikor is a harc önmagában a harcért folyik. Ez a megközelítés meglehetősen egyoldalú, hiszen egyrészt a magyar kalandozások többsége mögött nyugati felkérés állt, tehát a nyugati uralkodók a magyarokat egymás elleni harcaikban használták fel, másrészt nem érthető, hogy milyen erkölcsi alapon állva minősíthető bármelyik támadó háború elfogadhatóbbnak a másiknál. Természetesen nem arról van szó, hogy a magyar kalandozásokat a romantikus magyar történetírás nyomán dicsőésges hadjáratoknak tekintjük, ezeket az újabb kutatások is egyértelműen zsákmányoló jellegűeknek tartják, amelyek motívumaira azonban sokkal árnyaltabb magyarázatot dolgoztak ki.

A magyar felderítéssel kapcsolatban a szerző két fogalmat használ: az *Erkundung*, amely szélesebb értelemben gyűjt információkat a megtámadandó terület belső viszonyairól (a támadásra várható reakció, számolniuk-e a támadással, milyen nagyságú haderővel rendelkeznek, mennyi idő alatt mobilizálható a haderő, topográfiai földrajzi környezet); a másik terminus, az *Aufklärung* alatt pedig szorosan a katonai akcióval kapcsolatos felderítés értendő (az ellenséges csapatok száma, mozgása, az átkelők és utak állapota és használhatósága, a különböző területeken lévő csapatok koordinálása és biztosítása váratlan eseményekkel szemben). A szerző megállapítja, hogy a magyarok ezeket a módszereket többnyire mesterien alkalmazták, és általában politikai válságok, azaz uralkodóváltás, lázadások és felkelések idejére időzítették támadásaikat, melyek során igyekeztek biztosítani az útvonalakat és a segrészek együttműködését.

A kalandozó harcokban résztvevő német és magyar csapatok létszámát illetően csak feltételezésekkel számolhatunk, hiszen a források adatai a legtöbb esetben megbízhatatlanok. Kellner szerint 955-ben Ottó nyolc légiója 4000 harcost jelenthetett, míg

⁹ Fodor István: Verecke híres útján. Budapest, 1975.; német fordítás: Die grosse Wanderung der Ungarn vom Ural nach Pannonien. Budapest, 1982.

¹⁰ Kristó, Gyula: Hungarian History in the Ninth Century. Szeged, 1996.

nyolc légiója 4000 harcost jelenthetett, míg a támadó magyar had létszámát 895-ben Bulgária ellen és 900-ban Liutpold ellen 4000-5000 főre becsülték. Az Augsburgot megostromló magyarok létszámát 955-ben pedig 1500-ra tették. Végül egy 934-es adat 300 magyar lovasára hivatkozva megállapítja, hogy már egy ilyen csapat is elég erős volt egy váratlan támadás végrehajtására, például egy kolostor megtámadására. A magyar haderő létszámáról a magyar nyelvű szakirodalomban azonban sokkal árnyaltabb és több adatot feldolgozó tanulmányok olvashatók.¹¹

A *magyarok fegyverei* című részben először a reflexíj kerül bemutatásra. A magyar reflexíjjal 450 méterig lehetett lőni, és 1500 lovas percenkénti 12 lövés esetén 18 000 nyilat zúdíthatott az ellenfélre. Ez volt az a fegyver, amellyel szemben az európai haditechnika nem tudott versenyre kelni, mivel az távolról tudott komoly veszteséget okozni szemben az európai harcmodorral, amelyben az ember ember elleni közvetlen harc volt a meghatározó. A vágó és szúróeszközök közül a lándzsa és a szablya szerepel még a forrásokban. Az utóbbi a közelharcban volt meghatározó jelentőségű, hiszen ideális lehetőséget nyújtott arra, hogy a nyeregben felállva a ló és lovas együttes energiáját kihasználja a vágásnál. A magyar kutatás eredményeit itt is figyelmen kívül hagyja a szerző, jóllehet ezek nagyobb része német nyelven is hozzáférhető.¹²

A stratégia, taktika és harcmodor azon alapult, hogy a magyarok a lehető legkisebb embervesztéssel a legtöbb zsákmányra tegyenek szert. Ehhez szükség volt a megfelelő időzítésre, így általában a magyarok kisebb egységekben, váratlanul támadtak. Ennek a taktikának azonban az volt a veszélye, hogy egy nagyobb ellenséges csapatba ütközve vereséget szenvednek. Így a magyarok na-

gyobb crök összezsapását kerültk, mert ennek a kimenetelre kétséges volt, és ráadásul nagy embervesztéssel járt. Az európai koraközépkori ütközetekben a taktika eléggé egyszerű volt: az ellenséges lovas és gyalogos csapatok egymás ellen vonultak és többségében párharckokban vívták meg a csatát. Ezzel szemben a magyarok az új segítségével távol-sági harcra építettek. Végül esetben lovas-sági támadásra is rászánták magukat. A nyílzáport követően általában meghátráltak és színlelt menekülésbe kezdtek, hogy az ellenfél zárt hadrendjét feltörjék. Majd miután ez sikerrel járt, visszafordultak, és lecsaptak a támadó félre. Emellett a törbeccsalást is gyakran alkalmazták. A hadjáratokhoz szükséges pihenőhelyekről és táborhelyekről is vannak adataink. A nomád harcmodor egy tipikus leírását adja Maszúdi a 934-es Bizánc elleni magyar kalandozás kapcsán, ahol a két szárny felől középre vonuló nyilas egységek folyamatos nyílzáport zúdítanak az ellenfélre, majd a bizánci hadrend megbomlása után következett a mindent elsöprő lovas-roham. Ez a leírás azonban kimaradt Kellner munkájából.¹³ A különös harcmodor kapcsán szó esik a Velence elleni támadásnál használt börtömlőről, illetve a megerősített helyek és várak megvívásáról. Ez utóbbival volt a nomád seregeknek a legnagyobb nehézsége.

Azután a szerző számba veszi, hogy a magyarok a nyugat-európai hadakon kívül kikkel ütköztek meg. Közülük a bulgárok és Bizánc ismert. Ekkehardra hivatkozva a szerző a magyarok és szaracénok közötti véres csatát¹⁴ nyilvánvalóan egy kisebb összecsapás kiszínezett leírásának véli, ugyanakkor a 942-es hispániai magyar kalandozás újabb arab forrásairól nem tud.¹⁵ Mint minden seregnek, így a magyaroknak is volt még egy ősi ellensége, ez pedig a járvány. 924 kapcsán Flodoard említi, hogy az egyik magyar sereget a járvány szinte teljesen elpusztította.

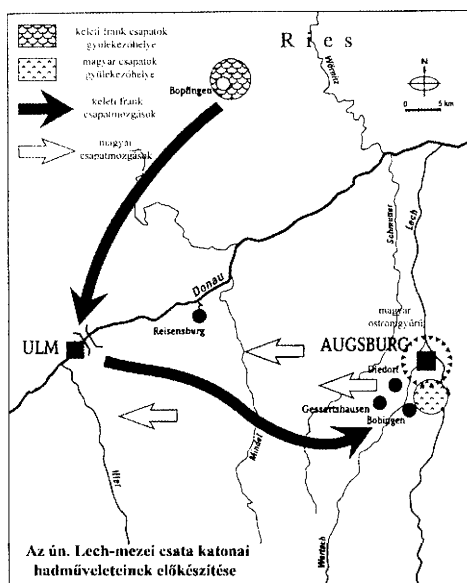
¹¹ Kristó Gyula: A magyar állam születése. Szeged, 1995. 129-137., a vonatkozó irodalom felsorolásával.

¹² Bálint, Cs.: Die Archäologie der Steppe. Wien-Köln, 1989. 213-217.; magyar nyelvű legutóbbi összefoglalás: Kovács L.: Fegyverek és pénzek: Honfoglalás és régészet. Szerkesztette Kovács L. Budapest, 1994. 181-194.

¹³ A honfoglalás korának írott forrásai. Olajos Terezia, H. Tóth Imre és Zimonyi István közreműködésével szerkesztette Kristó Gyula. Szeged, 1995. 55-56. (a továbbiakban: HKÍF)

¹⁴ HKÍF 255-256.

¹⁵ Vö. HKÍF, 61-68.

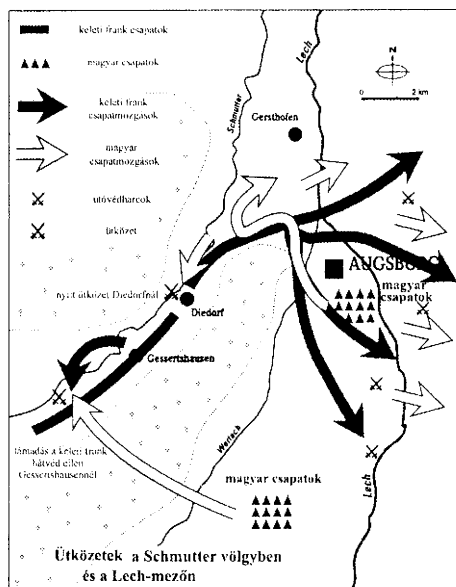

A hadifoglyokkal való bánásmódról megállapítható, hogy a magyaroknak nem állt érdekében az elfogottak meggyilkolása, hiszen vagy kiváltották őket, vagy pedig szolgaként alkalmazták otthonukban. Ezzel szemben a keresztény ellenfelek esetében számos esetben értesülünk arról, hogy a pogányokkal szemben minden eszköz megengedhető volt, így az elfogottak lemészárlása is, sőt a vendégjog semmibe vételéről (Kurszán megmérgezése) is van adatunk.

A magyar kalandozással szóták összekapcsolni I. Henrik várrendszerének kiépítését. Kellner felhívja a figyelmet arra, hogy Henrik ténylegesen sokat tett a védelem kiépítése érdekében, azonban vele kapcsolatban egy szisztematikus várrendszer felépítése nem jöhet szóba. Elsősorban a már meglévő erődítések rendbetételére, továbbfejlesztésére szorítkozott tevékenysége. Nemcsak a nagyobb városokat vették körül fallal, hanem kisebb helységeket, kolostorokat is igyekeztek megerősíteni. Emellett a lakosság számára veszély esetén használatos menetsvárat létesítettek (Flichburg). Kellner felhívja a figyelmet még arra, hogy a nyugat-római birodalom bukása óta nem állt rendelkezésre professzionális hadsereg, hanem a Karoling-korban a sereg szabad parasztságból rekrutálódott. A szaracén, normann és magyar támadások nagyban hozzájárultak egy kato-

nai rend kialakulásához, és Lechfeldnél már egy ilyen haderő győzte le a magyarokat.

A továbbiakban azokat a csatákat veszi sorra a szerző, ahol sikeresen védekeztek a magyarok ellen. A 900-as Linz melletti, a 909-es Rott folyó melletti, a 913-as Inn melletti csatákban az a közös, hogy mindig víz közelében zajlott, a magyarokat a vízbe szorították, ezáltal a legfontosabb fegyverük, az íj használhatatlanná vált. 933-ban Riade mellett nem került sor csatára, hanem a magyar seregek I. Henrik csapatai láttán megfutottak, és csupán a táborukat sikerült bevenni. A győzelem jelentősége nem katonai, hanem inkább politikai, ugyanis Henrik elérte, hogy a keleti frank birodalom népei egy célért egy táborba gyűltek össze. A lechfeldi ütközettel kapcsolatban Kellner megállapítja, hogy korszakos jelentőségre Ottó propagandájának hatására és a magyar kalandozások megszűnése következtében tett szert. Kellner a csatával kapcsolatban új interpretációt ad: a német csapatok Bopfingen környékén gyülekeztek, majd augusztus 9-én Ulmtól keletre keltek át a Dunán. Az éjszaka Gessertshausen környékén tölthették, majd hajnalban mentoszlopba fejlődve a Schmutter folyó völgyét követve indultak

A térképek forrása: M. G. Keller: Die Ungarneinfälle im Bild der Quellen bis 1150. München 1997. 183-184.

Augsburg felé. A magyarok egy csapatteste átkelt a Wertach folyón Bobingennél és hátrba támadta Ottó seregét. Először a poggyászt biztosító nyolcadik csch légiót, majd a svábokból álló hatodik és hetedik légiót szórták szét, azonban Konrád ellentámadására megfutottak. Azután Diedorf környékén a Schmitter völgyében kerülhetett sor a döntő összecsapásra. A szűk völgyes terep a németeknek kedvezett, így meghátrálásra kényszerítette a magyar sereget. A harmadik fázisban már csak az üldöző csapatok és a menekülő magyarok közti utóvédharcok folytak a Lechfelden. Kérdés azonban, hogy a magyarok miért nem fejlődtek újra hadrendbe a nekik kedvező nyílt terepen. Erre az lehet a magyarázat, hogy a feltételezhető nyári zápor tönkretette a magyar haderő csodafegyverét, az íjat, így csak a menekülés jöhetett szóba.¹⁶

Az ötödik fejezet a magyarság útját mutatja be a középkori Európába (175-180). A szerző rövid áttekintést ad a nyugati térítésekről és a német-magyar politikai érintkezésekről, amelyek a magyarság megkeresztelkedéséhez vezettek.

Összefoglalásként Kellner megállapítja, hogy a honfoglalás után vált a magyarság a nyugat számára veszélyessé. A magyar kalandozások az egykorú források szerzőinek megítélésében a szaracénok és a normannok vállalkozásaihoz hasonlíthatók. Az ezredforduló után, azaz a magyarság megkeresztelkedését követően alakul ki a hagiografikus irodalomban a pogány nomád sztercotípiája, melynek következtében a magyarok lesznek a 10. század első felének főbűnősei, jóllehet a belső harcok, a szaracénok és normannok támadásai nem jártak kevesebb áldozattal.

Kellner művének megjelenését az motiválta, hogy az doktori disszertációként készült, és Németországban csak akkor használható a doktori cím, ha megjelent a dolgozat. Mindenesetre el kell azon gondolkoznunk, vajon fordított esetben mit szólna egy német középkorász ahhoz, hogy egy külföldi középkori német témát választ, s jóllehet a latin forrásokat jól ismeri, a német nyelvű

másodlagos irodalmat nyelvtudás híján nem használja fel. Az már csak súlyosbítja a helyzetet, hogy a magyar szerzők német nyelvű munkáinak egy részét sem dolgozta fel. Legalább annyi elvárható lett volna, hogy a magyar középkort jól ismerő német szakemberhez (pl. Hansgerd Göckenjan) forduljon, vagy valamely magyar középkorással felvesse a kapcsolatot, és ezáltal legalább a magyar kézikönyvek adataival megismerkedjen.¹⁷ Jó lett volna továbbá a tágabb nomád háttérnek is utánanézni, tehát olyan német nyelvű alapl munkákat kézbe venni, amelyek a hunokkal,¹⁸ avarokkal,¹⁹ kazárokkal²⁰ és dunai bulgárokkal²¹ foglalkoznak. Mindezek ellenére a kötet a magyar történészek számára haszonnal forgatható, hiszen a szerző a nyugati források és a történeti háttér alapos ismeretében fontos új eredményekre jut és számos új szempontot vet fel.

Zimonyi István

¹⁶ Vö. Kristó Gyula: Az augsburgi csata. Budapest, 1985. 81-102.

¹⁷ Vö. Kristó Gyula: Levedi törzsszövetségéről Szent István államig. Budapest, 1980. 229-434.; Kristó Gyula: Az Árpád-kor háborúi. Budapest, 1986.; Györffy György: A kalandozások kora. In: Magyarország története I/1. Budapest, 1984. 651-716.; Korai magyar történeti lexikon (9-14. század). Főszerkesztő Kristó Gyula. Budapest, 1994.

¹⁸ Bóna, I.: Das Hunnenreich. Stuttgart, 1991.; Maenchen-Helfen, Otto J.: Die Welt der Hunnen. Eine Analyse ihrer historischen Dimension. Wien - Köln - Graz, 1978.

¹⁹ Szádeczky-Kardoss, S.: Avarica. Über die Awarengeschichte und ihre Quellen. Szeged, 1986.; Pohl, W.: Die Awaren. Ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567-822 n. Chr. München, 1988.

²⁰ Ludwig, D.: Struktur und Gesellschaft des Chazaren-Reiches im Licht der schriftlichen Quellen. Münster, 1982.

²¹ Beševliev, V.: Die protobulgarische Periode der bulgarischen Geschichte. Amsterdam, 1981.